

Almázia

Kultúrna príloha

Banská Štiavnica
Mesto kultúry 2019

29. november 2018
číslo 13.

samostatne
nepredajné

O Paradájz Pikčr v rozhovore s Monikou Maňkovskou

Divadelné zoskupenie Paradájz Pikčr netreba Banskoštiavničanom zvlášť predstavovať. Nadväzuje na tradíciu ochotníckych divadiel, už niekoľko desaťročí pravidelne obohacuje kultúrny život mesta a svojou činnosťou sa zaradilo medzi jeho „rodinné striebra“. Od roku 1997 predstavilo 17 autor-ských hier a 93 piesní. Ak by sme ho chceli „zaškatuľkovať“, ide o divadlo kabaretné, charakteristické mierou improvizácie a situačného humoru. Tvoria ho výsostne amatérski herci, ktorých spája spoločné nadšenie pre divadlo. Srdcom divadelnej skupiny je nepochybne Monika Maňkovská, autorka námetov a scenárov, režisérka, herečka a producentka v jednej osobe. Rozhovor s ňou Vám prinášame v nasledujúcich riadkoch.

Ako vzniklo Paradájz Pikčr?

Počiatky sú spojené s tvorbou Rozprávkových lesov (pod vedením Soni Bulbeck-Lužinovej) a spadajú približne do obdobia okolo roku 1997. Kto mohol a vedel sa zapojiť, stal sa ich súčasťou. Práve tam sme sa stretli, spoznali, a vo mne sa objavila túžba robiť niečo podobné. Zároveň však trochu iné. Výsledkom bola prvá hra na námety z Dekameronu, ktorá sa volala Roztoč kolo Fortúna. Postupne, vďaka spoločnému záujmu, začali vznikať aj ďalšie hry.

Čo Vás pri tvorbe inšpiruje?

V začiatkoch sme predovšetkým hľadali vlastnú cestu. Odcho-

vaná na tvorbe Voskovca a Wericha, Suchého a Šlitra alebo našich Radošincov, túžila som, aby aj naše hry boli prepojené s hudbou a hlavne, aby sa na nich ľudia smiali. Nakoniec sme sa ustálili vo formáte, ktorý funguje dodnes. Jednotlivé výjavy alebo obrázky (preto Pikčr) striedajú piesne. Témy predstavení sa mi pri písaní prirodzene spájajú aj so „štiavnickými realiami“. Vnímam to ako výhodu, keďže hry sú určené hlavne pre Štiavničanov, a to i napriek tomu, že na predstavenia chodí aj množstvo divákov z iných miest. My sme divadlo, ktoré je spojené s našim mestom a máme radi, keď naši diváci reagujú na lokálne témy, vtipy a narážky. Nikdy to ale nie je prvoplánové a vzniká to spontánne.

Ako prebieha tvorivý proces?

Hoci je každý rok trochu iný, ako prvá vždy prichádza inšpirácia – nejaká udalosť alebo hocičo iné zo života. Niekedy stačí jedna správa z TV novín a téma je na svete. Dej je už v počiatkoch zasadený v konkrétnom prostredí, častokrát bizarnom. Od toho okamihu to už „ide samo“ a začne si to žiť vlastný život. Mne to vlastne niekto zhora diktuje a ja len zapisujem... Hneď pri písaní viem, komu píšem a snažím sa, aby mu rola sadla na telo a ako my hovoríme „do huby“. Je to pre mňa veľmi zábavný proces. Keď je scenár hotový, nechám ho „odležať“ a následne sa k nemu vrátim. Vyčistím, vyleštím a môže sa skúšať. Do procesu samozrejme ešte predtým vstupuje aj tvorca hudby

foto: Doba ľudová, r. 2018, zdroj: L. Lužina

Dodo Klimko, na ktorého piesne sa vždy veľmi tešíme. Neodmysliteľnou súčasťou sú aj kostýmy, tie sú na pleciah Ivetky Petrikovičovej.

V ktorej fáze a akým spôsobom do tvorby hry zasahujú ostatní členovia Paradájz Pikčr?

Ostatní sa pridávajú až v momente, keď sa začne skúšať. Pôvodný námet by si mal udržať svoju stavbu, ale nenárokuje si na dôslednom dodržiavaní scenára. Každý z nich prinesie do hry to svoje a má možnosť prispôbiť si úlohu svojmu naturelu. Niektoré „fóry“ vznikajú práve pri skúšaní. Skúšok, žiaľ, máme vždy málo. Môže za to rôznorodosť našich profesií. Premiéra sa niekedy pripravuje pod veľkým stresom. Nakoniec však zvíťazí naša spontánnosť a radosť z hry. Považujem za vzácny jav, že sa i napriek pra-

covnej vyťažnosti dokážeme toľké roky stretávať a tešiť sa na seba aj na divákov.

V Štiavnici sa Vám podarilo vychovať si svojho diváka. Darí sa divadlu prekračovať i hranice Banskej Štiavnice?

Pre naše predstavenia je dôležitá spätná väzba. Keďže nie sme profesionálni herci, pri malej odozve od divákov slabneme aj my. Počúť z hľadiska smiech a vidieť usmiate tváre to je ten motor, ktorý nás ženie k lepším výkonom. Práve diváci nám pomáhajú dať do predstavenia tú správnu energiu. Ak by sme prišli do cudzieho prostredia, kde nás diváci nepoznajú a kde nie sú na náš humor naučení, ich nedostatočná reakcia by nás určite zneistila. Preto máme radi toho „svojho“ diváka a hráme prevažne v Banskej Štiavnici. → 4

Obraz baníka v období propagandy

Približne pred mesiacom sme v prílohe Almázia uverejnili prvý zo série článkov o živote baníkov v Banskej Štiavnici v období socializmu. Články vznikajú na základe rozhovorov s Mgr. Zuzanou Denkovou PhD., etnologičkou Slovenského banského múzea, ktorá sa výskumu života baníkov systematicky venuje vo svojej vedeckej práci. V tomto čísle prinášame ďalšiu tému, venovanú dobovej propagande a tvorbe nového obrazu baníka v druhej polovici minulého storočia.

Štát a budovanie novej štruktúry spoločnosti

Štát sa snažil získavať nových a nových baníkov a ak chcel byť úspešný, potreboval prebudovať obraz starého baníka. Okrem skutočných benefitov pre tento segment hospodárstva, začal manipulovať verejnosť pomocou metód typických pre propagandu. V dobových novinách a časopisoch sa objavovalo škatulkovanie, zjednodušovanie a posolstvá, ktoré si mohla verejnosť ľahko osvojiť: Zvyšovaním ťažby bojujeme za svetový mier! Do baníckych domácností to najlepšie! Priemysel – základ šťastnej budúcnosti! Sovietsky inžinier a robotník sú jedno! Články sa odvolávali na autoritu veľkých osobností (Marxa, Stalina, Lenina), ktorých výroky a myšlienky sa nespochybňovali. Texty bývali výrazne emocionálne podfarbené, rétorika jednoduchá. Cenzúra zaručovala, že sa uverejňovali iba vhodné fakty a diskusia o nich sa nepripúšťala.

Nový dorast, nový baník

Propaganda mala za cieľ presvedčiť verejnosť, aké je baníctvo pre celú spoločnosť dôležité. Mala tiež náborový podtón a presviedčala ľudí o výhodách práce v bani. Vystavala obraz nového baníka, ktorý mal byť najmä v 50. rokoch v kontraste s baníkom starým. Nový baník mal študovať v dôstojných podmienkach. V médiách veľmi emocionálne opisovali uč-

foto: Výstavba Novej šachty na stránkach Žiary socializmu, zdroj: SBM

ňovské a internátne zariadenia pre banícky dorast. Fotografie ukazovali krásne zariadené priestory, vykachličkované kúpeľne. Vychovávateľ mal byť druhým otcom budúcich baníkov. Učeni mal mať vytvorené podmienky na kultúrne a športové využitie. Mal dostať uniformu, ubytovanie zadarmo a mzdu. Tieto prísľuby boli pre rodiny veľmi zaujímavé. Viacerí z oslovených baníkov uviedli, že aj toto bola jedna z motivácií, ktorá ich priviedla k povolaniu baníka.

Nástroje baníckej propagandy

Ďalším cieľom propagandy bolo najmä apelovanie na zvyšovanie efektivity práce, boj proti absenciám, proti plytvaniu materiálom, atď. Na tento účel sa využívalo napríklad socialistické súťaženie. Zmena systému práce vyžadovala zaktivizovanie ľudí, plnenie hospodárskeho plánu, očakávali sa vyššie výkony. Motiváciou boli predovšetkým finančné odmeny, vernostné, ale aj

iné benefity. Okrem finančných výhod malo baníkov k vyšším výkonom motivovať i budovanie prestíže. Najvýkonnejší baníci sa stali súčasťou „socialistickej ikonografie“ mesta, akého si dobového panteónu.

Benefity baníckeho povolania

V 50. a 60. rokoch médiá propagovali mechanizáciu a zvyšovanie bezpečnosti práce. Vyjadrovali sa k výške priemerných miezd, ktoré v tomto období aj skutočne významne vzrástli. V oblasti uhoľného baníctva to bolo až o 81 %, v rudnom baníctve približne o 50 %. Prácu v bani propagovali informácie o národnom poistení, penziách, zdravotnej starostlivosti, právach na rehabilitácie a kúpele, o rôznych záujmových a športových aktivitách. Benefitom zamestnania sa mal stať kratší pracovný čas a skorší odchod do dôchodku. V realite sa však objavovali nezrovnalosti. Baníci síce dostali kratší pracovný čas, ale podľa ich spomienok, ak sa poka-

zil stroj alebo neplnil plán, museli nastúpiť do práce aj cez víkend. Vyhlasovali sa „soboty pracovnej cti“, národné smeny a rôzne brigády, počas ktorých sa pracovalo bez nároku na honorár.

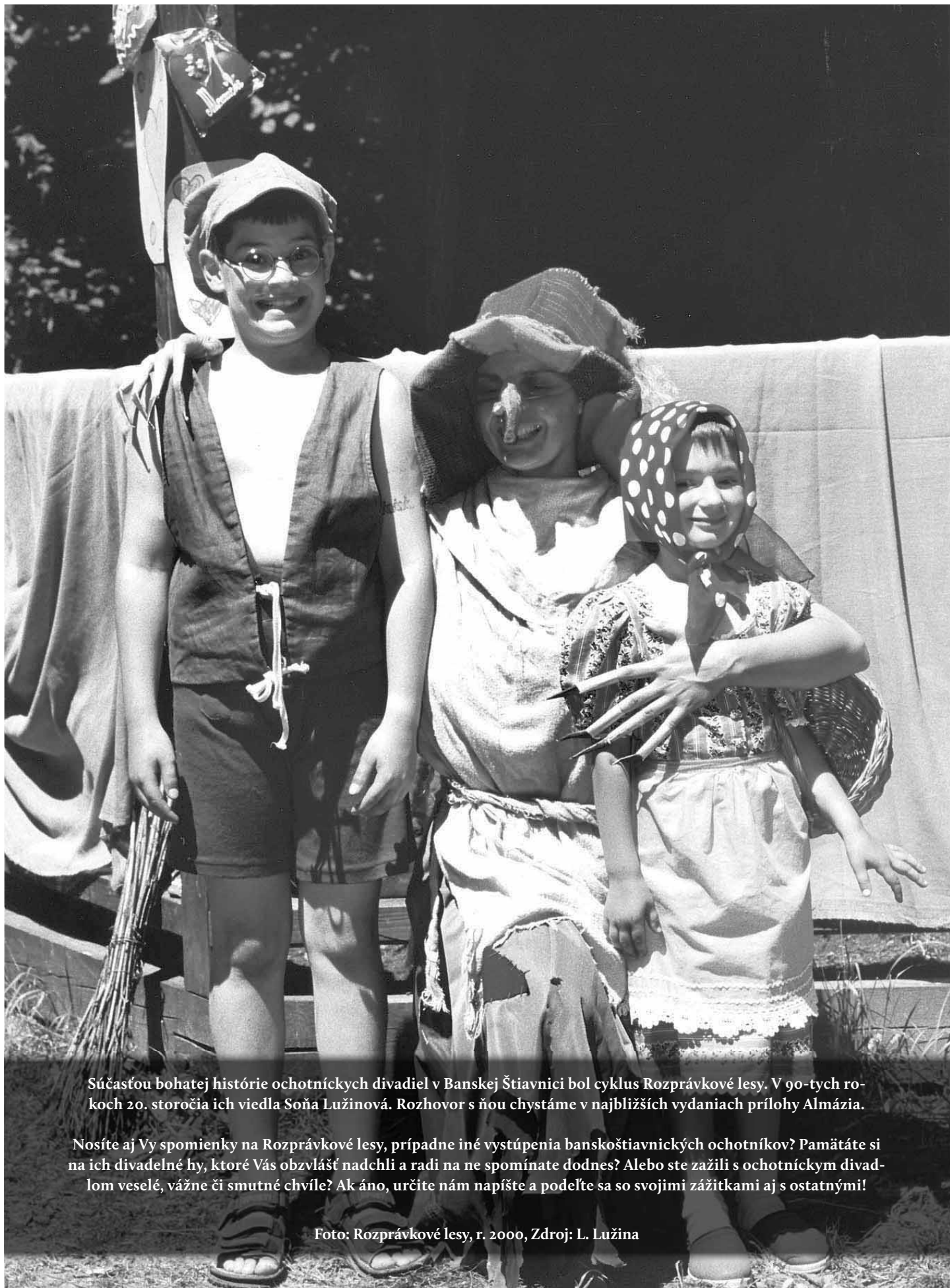
Nábory predplatiteľov

Aby bola propaganda úspešná, musela sa dotknúť masy čitateľov. Odoberať stranícku tlač bolo povinné. Členovia strany museli na aktívnych referovať o článkoch v tlači a prezentovať názor, aký by na danú problematiku mal správny straník mať. Odoberanie tlače bolo kontrolované agitačným strediskom. V banskoštiavnickom závode ho viedla pani Smrtníková. Spomienky pamätníkov dokazujú, že sa ľudia snažili odoberaniu tlače vyhnuť. Často sa pri náboroch predplatiteľov vyhovárali, že tlač už odoberá iný rodinný príslušník. V archíviáliach sa nachádza sťažnosť vedúcej strediska, že niektorí baníci radšej ako stranícku tlač čítajú kovbojky. Za týmto postojom videla nebolševické vedenie na spomínanej šachte.

Úspechy propagandy – rebríčky prestíže povolani

Socialistická propaganda v 50. a 60. rokoch bola určite úspešná. Podarilo sa jej presvedčiť ľudí, aby išli do baníctva pracovať. Dôkazom sú rebríčky prestíže povolani. V Československu sa v rámci sociologického prieskumu v 90. rokoch (tesne po páde režimu) ocitlo povolanie baníka na 9. mieste. V podobnom prieskume v USA sa toto povolanie umiestnilo na 79. mieste z celkových 90. U nás sa baník ocitlo v prvej desiatke, hneď za lekárom, vedcom či právnikom. Otázkou ostáva, či za vysokou prestížou stála propaganda alebo finančné benefity. Osobne si myslím, že za týmto obrazom stoja oba nástroje.

Za rozhovor ďakujem, Zuzana Paškayová

Súčasťou bohatej histórie ochotníckych divadiel v Banskej Štiavnici bol cyklus Rozprávkové lesy. V 90-tych rokoch 20. storočia ich viedla Soňa Lužinová. Rozhovor s ňou chystáme v najbližších vydaniach prílohy Almázia.

Nosíte aj Vy spomienky na Rozprávkové lesy, prípadne iné vystúpenia banskoštiavnických ochotníkov? Pamätáte si na ich divadelné hy, ktoré Vás obzvlášť nadchli a radi na ne spomínate dodnes? Alebo ste zažili s ochotníckym divadlom veselé, vážne či smutné chvíle? Ak áno, určite nám napíšte a podelte sa so svojimi zážitkami aj s ostatnými!

Foto: Rozprávkové lesy, r. 2000, Zdroj: L. Lužina

O Paradájs Pikčr v rozhovore s Monikou Maňkovskou

←1 Úžasny divák je tiež na Novej Bani, kam sme často chodievali. Pravidelne hrávame aj počas Dní slovenskej kultúry v Moravskej Třebovej, partnerskom meste Banskej Štiavnice. Myslím, že sme dokázali osloviť miestne publikum a dnes tam už chodíme na ich pozvanie. Je vidieť, že sa na nás tešia, čoho dôkazom je i to, že sála je vždy vypredaná a atmosféra v nej naozaj výnimočná.

Prekračovanie hraníc nášho mesta sa deje aj spôsobom, že na

naše predstavenia do Štiavnice prichádzajú aj ľudia z iných miest. My sme také putovné divadlo – ľudia za nami putujú. Už niekoľko rokov vidáme v hľadisku známe tváre a skupinky zo západu aj východu Slovenska, niektorí si dokonca dávajú na našom predstavení rodinné stretávky. Neustále ma prekvapuje a dojma, že si dokážu nájsť čas a vycestovať sem, aby nás mohli vidieť.

Herecká zostava súboru je viac-

menej nemenná. Do akej miery ste otvorení príchodu nových členov?

Navonok možno pôsobíme ako uzavreté teleso a mnohí si to asi aj myslia. Pravda je však taká, že z našej strany sa novým členom vôbec nebránime. Ak sa má niekto chuť pridať, dvere má otvorené a kedykoľvek sa môže prísť pozrieť na skúšku a na to, ako pracujeme. Treba len skúsiť, či dokáže zapadnúť a či sa k nám bude vedieť pridať. Na druhej strane je pravda, že konkurz nechystáme a že je nás v divadle dosť veľa. Pre jedenást ľudí je už problém postaviť sa na scénu aj počas klaňačky. A to nehovorím o tom, aký je problém nájsť čas, ktorý by vyhovoval všet-

kým, či už na skúšky, alebo predstavenia.

Čo pripravujete najbližšie?

Momentálne máme v programe aktuálnu hru Doba ľudová. Stalo sa pravidlom, že hrávame trikrát za leto v kaštieli vo Svätom Antone a raz v zime v Banskej Štiavnici, čiže najbližšie nás bude možné vidieť v decembri. Zima je štandardne obdobím, kedy pripravujem novú hru do budúcej sezóny. Blíži sa teda čas, kedy sa zatvorím doma a začnem písať. Zatiaľ neviem, či sa má divák tešiť, alebo báť. 😊😊😊

Za rozhovor ďakujem
Zuzana Paškayová

Športový život v Banskej Štiavnici

Spomienky Ivana Madaru

V prílohe Almázia dávame priestor témam spojeným s aktivitami obyvateľov mesta a komunitným životom, či už v súčasnosti alebo v minulosti. V tomto kontexte zohráva dôležitú úlohu aj šport, a preto pripravujeme sériu článkov – spomienok pána Madaru na športový život v Banskej Štiavnici.

Ivan Madara žije v Banskej Štiavnici už 50 rokov. Narodil sa v Piešťanoch, detstvo a mladosť prežil v Bratislave. Vo svojich 30-tich rokoch sa presťahoval do Štiavnice a začal tu pôsobiť ako hráč a tréner futbalového mužstva. Zažil ešte časy, keď sa futbal hrával na starom ihrisku.

„Futbalové zápasy boli vždy udalosťou. Na naše zápasy na starom ihrisku chodilo vyše 1000, niekedy aj cez 2000 ľudí. Bol to skutočný kotol!“

Na otvorenie nového štadi-

óna už mnohí nedočkavo čakali. Predstavoval pokrok a kultúrnejšie prostredie v porovnaní so starým ihriskom, ktorého povrch bol posypaný škvárou. Znamenalo to, že keď bolo mokro, hráči boli takí špinaví, že sa nevedeli navzájom ani rozoznať. „Po zápase sme sa museli drhnúť kefami, pretože sme boli čierni ako diabli“, spomína pán Madara.

V r. 1973 bol slávnostne otvorený nový štadión pod Kalváriou. Pri tejto príležitosti bolo do Štiavnice pozvané mužstvo Bohemians Praha, v tom čase majster republiky. Na túto veľkú udalosť sa prišlo pozrieť okolo 4000 ľudí.

S novým ihriskom prišli i futbalové úspechy. Štiavnica postúpila z okresnej súťaže do najvyššej krajskej a zaradila sa medzi 16 najlepších mužstiev vtedajšieho Banskobystrického kraja. Mužstvo tvorili domáci hráči a študenti. „V Štiavnici vyrastali veľmi dobrí futbalisti. Všetci mali veľké nad-

foto: Slovan Banská Štiavnica, r. 1972. Zdroj: I. Madara

šenie pre futbal a dávali do neho celé svoje srdce. Boli ochotní dať zo seba všetko – za česť a slávu svoju a tohto mesta. Trénovali naozaj tvrdo. Napríklad počas zimy sme mávali zimné sústredujú na Počúvadle. Bežne, v rámci tréningu, museli v meter hlbokom snehu vybehnúť na Sitno. Vôbec neprotestovali, naopak, jeden druhého predbiehali. Podobný zápal bol u nich vidieť aj na ihrisku.“

Okrem futbalu sa pán Mada-

ra spolu s priateľmi venoval diaľkovým pochodom, fyzicky veľmi náročným. Počas niekoľkých dní dokázali prejsť stovky kilometrov. Organizovali ich každoročne a kovali sa vždy s konkrétnym cieľom. Či už to bola spartakiáda v Prahe, Majstrovstvá sveta v hokeji v poľských Katoviciach alebo oslavy výročia SNP. Viac sa o nich dočítate v budúcom vydaní Almázie.

Spracovala Zuzana Paškayová

Almázia

Hlavný partner
projektu

Špeciálna príloha pri príležitosti kandidatúry Banskej Štiavnice na titul Mesto kultúry 2019. Zodpovedný redaktor: Z. Paškayová. Autor príspevkov: Z. Paškayová. Návrh designu: I. Palečková. Grafické spracovanie: M. Sisková. Vydavateľ: Mesto Banská Štiavnica. **Samostatne nepredajné.**

Tento projekt bol podporený z verejných zdrojov poskytnutých Fondom na podporu umenia. Príloha reprezentuje výlučne názor autorov a fond nezodpovedá za obsah publikácie.